

METODE PREVENCIJE KRIMINALA U DOMENU INTELEKTUALNE SVOJINE

*Marija Radosavljević
Šef Odseka za diseminaciju informacija u
Zavodu za intelektualnu svojinu*

Apstrakt: Ovaj rad ima za cilj da: Objasni pojam kriminala u domenu intelektualne svojine, Upozna sa aktivnostima Interpol akcione grupe za kriminal u u intelektualnoj svojini (IIPCAG), Upozna sa metodama najefikasnijeg otkrivanja prekršioca prava IS, Ukaže na značaj otkrivanja kriminala u domenu intelektualne svojine za preduzeća kao nosioce prava i Prevenciju prekršaja prava IS u cilju uspešnog poslovanja preduzeća.

Pod pojmom kriminala u oblasti intelektualne svojine (u daljem tekstu IS kriminal) podrazumeva se niz prekršaja počevši od zloupotrebe žigova i patentnih prava do softverske piraterije i utiče na širok opseg proizvoda počevši od lekova do avio industrije, rezervnih delova za vozila, od odece do muzičkih CD-ova i kompjuterskog softvera.

Procena štete nastale usled IS kriminala, bilo da je vezan za plagijate u odeći, lekovima ili CD-ima, iznosi stotine biliona US dolara u globalu svake godine.

Efekti ovog kriminala odražavaju se kao opasnost po zdravlje i bezbednost življenja, zatim utiču na velike gubitke u državnim poreskim fondovima, uz ogromnu štetu načinjenu pre svega legalnim preduzećima i trgovini. O ozbiljnosti problema najbolje govori podatak da je Interpol preduzeo čitav niz akcija u cilju suzbijanja sve opasnijeg uticaja IS kriminala.

Aktivnosti Interpol akcione grupe za kriminal u Intelektualnoj svojini (IIPCAG)

Opsežnim aktivnostima, Interpol je prepoznao veliku umešanost organizovanog kriminala i terorističkih grupa u domenu IS kriminala. Na generalnoj skupštini Interpolu (na Rodosu u Grčkoj 2000-te godine) usvojena je odluka o IS kriminalu (AGN/69/RES/6). Tom prilikom je dat mandat Generalnom Sekretarijatu Interpolu da preduzme akcije usmerene ne samo ka jačanju svesti o ovom problemu, već i ka obezbedjenju strategijskog plana uz blisku saradnju sa privatnom industrijom.

Prva Medjunarodna Konferencija o pravima intelektualne svojine održana je u Lionu od 15-16 novembra 2001. godine u organizaciji Generalnog Sekretarijata Interpolu. Tom prilikom je Generalnom Sekretarijatu poveren mandat da osnuje grupu eksperata iz

oblasti IS kriminala, koja bi obuhvatala sve učesnike carinike, međunarodne organizacije i privatni sektor. Grupa eksperata je bili inaugurisana na zajedničkom međunarodnom skupu u Lionu 23. jula 2002 godine. Tom prilikom je Interpol održao prvi sastanak grupe IIPCAG. Interpol je zajedno sa predstavnicima policije, carine i grupacijama privatnog sektora, stvorio multi funkcionalnu grupu kako bi se poboljšala koordinacija (saradnja) u vezi kriminala u Inteliktualnoj sredini.

Prvi korak je bio da se primeni profesionalni pristup kroz radnu grupu koja se bavi pravima Inteliktualne svojine a sastoji se od ključnih predstavnika, čiji su naponi usmereni protiv piraterije i lažnih proizvoda koji ugrožavaju zdravlje i bezbednost ljudi. Tu su uključeni i programi obuke vezani za prava inteliktualne svojine i saradnja po propisima Inteliktualne svojine izmedju službenih lica: carinika, policije i privatnog sektora.

Na skupu su takodje bili zvaničnici iz policijskih organa iz Kaljevske kanadske zvanične policije, Irske, predstavnici US carine, kao i Finske carine. Tokom uvodnog sastanka radna grupa je identifikovala oblasti koje je trebalo komisija da razmotri i pruži preporuke u cilju poboljsanja saradnje i olakšanja delovanja. Na skupu su bili prisutni i predstavnici iz WIPO (Svetske Organizacije za Inteliktualnu svojinu), svetske carinske organizacije, instituta za farmaceutsku bezbednost, koalicije za prava inteliktualne svojine, međunarodne fonografske industrije, filmska udruženja, globalne grupe protiv falsifikata, međunarodne koalicije protiv falsifikata, industrije PROCTER and GAMBLE. Radna grupa bi trebalo da funkcioniše kao forum za razmenu informacija i istraživanja prekršaja u okviru IS. Takodje će pružati podršku kroz prilagodjene programe obuke. Grupa će biti multi funkcionalna agencija čije će članstvo biti iz javnog i privatnog sektora.

Značaj otkrivanja kriminala u domenu inteliktualne svojine za preduzeća kao nosioca prava IS

Najuspešniji poslovi podrazumevaju dobro planiranu strategiju. Ovo je takodje neophodno i kada se radi o zaštiti dobiti u okviru Inteliktualne svojine. Pošto je firma uložila trud i imala troškove kako bi zaštitila imena, dizajn, tajne zanata, izume (pronaske) ili originalne kreacije (ova praksa se naziva **prekršaj prava** Inteliktualne svojine), strategija pametno osmišljenog poslovanja podrazumeva neophodan nadzor kako bi se utvrdilo da li se eventualna konkurencija bespravno služi njegovim vrednim IS dobitima, tj. da li ih koristi bez prethodnog traženja dozvole. Kako najefikasnije i najbrže otkriti prekršioca prava inteliktualne svojine, tj. otkriti kriminal u domenu inteliktualne svojine, a zatim zaštititi preduzeća kao nosioce ovih prava? Mogucnost sprečavanja i konstantnog suočavanja sa prekršiocima prava IS trebalo bi da *bude značajan element strategije jednog preduzeća. Ukoliko preduzeće (firma) nije pripremljeno da posveti pažnju i odvoji svoja sredstva u cilju sprečavanja ili suočavanja sa prekršajima, onda to može da znači preveliko prepuštanje "šansi ili dobroj sreći".*

Prvi izazov u poslu je da se identifikuju priroda i domen prekršaja IS prava. Sledeći izazov je identifikovanje i lociranje prekršioca, njihovog radnog mesta, otkriti moguće saradnike i kanale distribuiranja. Sve ovo može biti veoma komplikovano obzirom da dosetljivi prekršioci često preduzimaju **veoma dobro osmišljene mere**, kako bi "pokrili tragove". Vrlo često dopru do svojih ciljnih tržišta kroz dugačak i komplikovan lanac distribucije koji može, a i ne mora da se ukrsti sa normalnim kanalima distribucije legalno proizvedenih i distribuiranih proizvoda. Pošto su identifikovali prirodu, izvor i opseg prekršaja, dobro planiranom strategijom se mora napraviti presek situacije kako bi utvrdili

njegov moguć uticaj na posao. To nije jednostavno samo pitanje izgubljenog prihoda ili udela u tržištu zbog gubitka zarade na prodaji, već i pitanje devalviranja ili gubitka imidža, kredibiliteta i reputacije.

Iz više razloga, vrednost posedovanja IS je u direktnom odnosu sa mogućnostima vlasnika da zaštiti vlasnička prava koja mu pripadaju i koja mu obezbeđuju konkurentnu prednost tj. omogućavaju mu da pokrene akciju protiv prekršioca prava. IS prava koja su grubo prekršena i ne mogu se povratiti, *postaju bezvredna*. Stoga, daleko je značajnije za posao sprečiti ili ograničiti domen prekršaja, nego se suočiti sa time kasnije kada to postaje složenije i skuplje, a ishod napora oko primene sankcija postaje krajnje neizvestan.

Medjutim, uprkos najvećim naporima kompanija, još uvek je moguće da konkurent imitira, kopira ili na drugi način krši njena IS prava. U koliko se to desi, tada tako oštećena kompanija ne mora neminovno da povede sudski postupak u cilju odbrane svojih IS prava. U mnogim slučajevima, alternativna rešenja mogu daleko više odgovarati u borbi sa prekršajima, kao što je objašnjeno niže.

Pretaživanjem raznih baza koristeći kao kriterijum za pretraživanje ključne reči: „kriminal“ i „intelektualna svojina“, uočeno je da je u zadnjih nekoliko godina veoma zastupljen kompjuterski kriminal.

U cilju ilustrovanja kompleksnosti ovog problema (kršenja prava intelektualne svojine, tačnije rečeno kriminala u domenu intelektualne svojine),, urađeno je pretraživanje američke baze „Criminal Division of U.S. Department of Justice“ za period od 1998 do februara 2004.godine. Podaci dobijeni ovim pretraživanjem govore da je IS kriminal najzastupljeniji u oblasti zaštite autorskog prava (filmska i muzička industrija, zatim software/hardware industrija), zatim robnih marki itd. U ukupnom broju prekršaja, *procentualno je najzastupljeniji (oko 62%) kriminal u oblasti software/hardware industrije*.

Prevenција prekršaja prava IS u cilju uspešnog poslovanja firme

Preduzeće može biti sposobno da spreči ili bar ograniči pokušaj prekršaja svojih IS prava primenjujući već proverene metode. Na primer, preduzeća mogu koristiti password-e u cilju sprečavanja krađa trgovačkih tajni (vidi WIPO Magazine, april/2002). U tom cilju (sprečavanja krađa), koriste se žig, zaštita autorskog prava, registarski broj modela ili patenta - označene na proizvodima da bi odvratili (zastrašili) moguće falsifikatore. Preduzeća mogu takodje osigurati da njihovi zaposleni i bilo koji drugi ko se bavi marketingom, razvojem prizvoda, istraživanjem razvojem i proizvodnjom bude svestan tj. edukovan o pravima IS, pravima koja se odnose na proizvode i usluge poslovanja.

Osnovni postulat u postupku prevencije je razvoj strategije. Postoji mnogo načina u sprečavanju prekršaja, medjutim, pretpostavka za sve je da oštećena preduzeća izrade strategijsku procenu snage i vrednosti svojih prava IS analizirajući različite moguće strategije u postupku zaštite i pažljivo oceniti prednosti i mane svih mogućih opcija i rešenja uključujući “preobražaj prekršioca u poslovnog partnera ili nosioca licence IS prava”. Često je potrebno brzo reagovanje u postupku suprotstavljanja zloupotrebi IS prava: preduzeća sa jasno definisanom i konkretnom strategijom suočavanja sa prekršiocima su bolje pripremljeni da odgovore izazovu i spreče moguće troškove i štetu.

Koji su prvi koraci kada se primeti prekršaj? Pre nego sto se odluči kako da reaguje, preduzeće bi trebalo da obezbedi dovoljno relevantnih informacija kako bi uradili “cost-benefits” analizu mogućih opcija. U tom smislu potrebno je preduzeti sledeće korake:

- Identifikovati ko je prekršilac: ovo uključuje proizvođače i glavne distributere, a ne samo individualnu prodaju (prodaju na malo)
- Utvrditi opseg problema
- Razmotriti da li je moguće da se problem proširi i izračunati ako je moguće, koliki je direktan ili indirektan gubitak pretrpela (ili će pretrpeti) preduzeće- kompanija ako se ne suoči sa tim prekršajem, odnosno ne preduzme odgovarajuće mere
- Kada su činjenice dovoljno jasne, kompanija bi trebalo da proveriti odnos veličine troškova i dobiti pri suočavanju sa prekršajem.

Koje su moguće reakcije preduzeća na prekršaj? U zavisnosti od kompleksnosti problema kršenja IS prava, kao i od “ekonomske moći” preduzeća, moguće su sledeće reakcije:

U nekim slučajevima, ne treba odmah reagovati pri uočavanju kršenja prava IS, već sačekati izvesno vreme, posmatrati i stoga i tolerisati prekršaj. Na primer, ukoliko se gubitak dohotka, prodaje ili profita čini beznačajnim i nema tendenciju povećavanja, a pretpostavljena pretnja reputaciji preduzeća je beznačajna, u tom slučaju bi bilo mudrije “prihvatiti” kršenje IS prava pre nego se izlagati velikim sudskim troškovima potrebnim da se ova prava odbrane. Nasuprot tome, ukoliko je opseg prekršaja vrlo značajan i pretili da grubo ugrozi reputaciju, tada preduzeće mora veoma brzo da identifikuje problem i da se suoči sa odgovornima na ekspeditivan i metodičan način. Očigledno je da suočavanje sa ovakvim vrstama situacija zahteva pažljivo sagledavanje prednosti i mana različitih alternative. Kompanija će morati da proceni kolike su joj šanse da dobije parnicu na Sudu pravde, koliki je iznos kompenzacije (nadoknade) štete koju može sa razlogom da očekuje od prekršioca, kao i verovatnoću i opseg nadoknade advokatskih troškova-u slučaju da je presuda u njenu korist. Druga strana koju treba razmotriti je pozitivan ili negativan uticaj publiciteta (izlaganja javnosti) koji mogu biti rezultat sudskog procesa. U koliko je u sporu sa kompanijom sa kojom je potpisan ugovor (npr. ugovor o licenciranju), onda prvo treba proveriti valjanost ugovora tj. da li ugovor sadrži klauzulu o arbitaži ili posedovanju. Savetuje se da ugovori sadrže poseban odeljak posvećen sporovima koji bi se izložili arbitaži ili posredovanju kako bi se izbegli skupi troškovi sudjenja. U nekim slučajevima, moguće je koristiti alternativne sisteme rešenja spora poput: arbitraže ili posredovanja, čak i ako se u ugovoru ne nalazi klauzula o tome ili uopšte nema ugovora.

Ukoliko kompanija sazna da neko krši njena IS prava, onda ona može razmotriti opciju da pošalje pismo (poznato kao “*pismo upozorenja*”) navodnom prekršiocu gde ga obaveštava o mogućem konfliktu između kompanijinih IS prava i njegovih poslovnih aktivnosti, precizno identifikujući oblast konflikta i predlaže da se moguće rešenje problema prodiskutuje. Ova procedura je često uspešna u slučaju nenamernog prekršaja pošto prekršilac u većini takvih slučajeva obustavlja svoje aktivnosti ili će se složiti da se postigne dogovor o licenci.

U nekim slučajevima dostavljanje prekršiocu obavestjenja o vlasnistvu patentnog prava omogućava tj. daje mu vreme za skrivanje ili uništavanje dokaza. U takvim okolnostima možda bi bilo najprikladnije primeniti taktiku “*iznenadjenja*” tj. Otići u sud bez prethodnog obaveštenja kršioca i tražiti “*privremenu meru*” kako bi u cilju iznenadjenja prekršioca, upada ili pretresa, često uz pomoć policije, u njegovim poslovnim prostorijama bila zaustavljena aktinost prekršaja IS prava. . Sud može narediti da navodni prekršioci

zaustave svoje aktivnosti kršenja (zloupotrebe) do ishoda sudjenja (što može trajati više meseci ili godina). Najznačajnije je to što sud omogućava prikupljanje i čuvanje relevantnog dokaznog materijala koji se odnosi na navodno kršenje ili zloupotrebu. Dalje, prekršilac može biti prisiljen da identifikuje bilo koja treća lica uključena u proizvodnju i distribuciju usluga kao i njihove kanale za distribuciju (distributivne kanale). Radi sprečavanja daljeg kršenja, sud može takodje po zahtevu, doneti odluku da se falsifikovana roba uništi, preseku komercijalni kanali bez bilo kakve kompenzacije ili da se sačuva ta roba o trošku navodnog prekršioca.

Konačno postoje slučajevi u kojima kompanija može odlučiti da započne građansku parnicu. Započinjanje sudskih sporova protiv prekršioca se preporučuju ukoliko :

1. kompanija može dokazati postojanje i vlasništvo IS prava
2. može dokazati da postoji prekršaj njenih IS prava
3. ako je vrednost dobiti pri kršenju veća od troškova parnice

Sud primenjuje uopšteno širok opseg **“pravni lekova”** u cilju kompenzacije ostecenih vlasnika IS prava. Ovo uključuje štete, mere, izdavanje naloga za dokazivanje dobiti i naredjenja za isporuku falsifikovane robe vlasniku IS prava. Zakoni o zaštiti intelektualne svojine mogu takodje sadržati mere kojima se predviđa krivična odgovornost za izradu ili kompenzaciju sa falsifikovanih predmeta. Za prekršaje mogu biti novčane kazne pa čak i pritvor.

Takodje je značajno da su manje zemlje uvele granične mere primene u saglasnosti sa njihovim obavezama prema WTO (svetska trgovinska organizacija). U mnogim slučajevima kompanija može zahtevati prisustvo ili pomoć carinskih vlasti obaveštavanjem obično o predviđenoj ceni za propisane takse, za njihove registrovane robne žigove, za zaštitu autorskih prava. Kada se obaveštenje podnese, carinski službenici su u mogućnosti da zadrže neautorizovane primerke proizvoda sa robnim žigom ili proizvode koji su predmet zaštite autorskih prava. U situaciji kada navodno postoji prekršaj ili osporavanje preporučuje se firmi da potraži pravni savet od kompetentnih IS profesionalaca da bi što tačnije procenili najoptimalniju mogućnost pre preduzimanja bilo kakve formalne akcije, po najnižoj mogućoj ceni. I dalje u nekim zemljama postoje industrijske asocijacije (udruženja) koja pomažu svojim članovima u primeni njihovih IS prava.

Zaključak

Sve više preduzeća danas su orjentisana na izvoz. Danas se takodje sve više koristi e-komerc i mnogo više oslanja na digitalizovane proizvode i usluge. To donosi nove izazove u identifikaciji i suočavanju sa prekršajima IS prava, obzirom da je način delovanja prekršioca postao internacionalizovan i raznolik. Kjučni izazov za preduzeća je osmisliti strategije u cilju preduzimanja adekvatnih mera radi prevencije prekršaja njegovih IS prava, rano otkrivanje bilo koje vrste prekršaja koji se ne mogu sprečiti i biti spreman da se objektivno odgovori i suoči sa prekršajem na način koji je vremenski i materijalno najpovoljniji za posao.

Reference:

- ❑ Global Information Network and Intellectual Property Information Services, (Main program 12 - WIPO 17).
- ❑ WIPOnet given the green light, (WIPO Magazine, 6/1998)
- ❑ Establishment of the WIPO Global Information Network, (WIPO 1998)
- ❑ Instrukcije o SCIT radnim grupama, (WIPO 1998)
- ❑ Kompjuterski kriminal, Dr Slobodan R. Petrović, Ministarstvo unutrašnjih poslova republike Srbije, Beograd 2001.
- ❑ WIPONET PROJECT STATUS REPORT (WIPO IT Status Reports, avgust 2003.)
- ❑ Intelektualna svojina – moćno sredstvo ekonomskog rasta, Dr Kamil Idris, Zavod za intelektualnu svojinu & BalkanKult, Beograd 2003.
- ❑ Sajtovi:

[http:// www.cybercrime.gov](http://www.cybercrime.gov)

[http:// www.industryweek.com/CurentArticles](http://www.industryweek.com/CurentArticles)

[http:// www.iacc.org/teampublish](http://www.iacc.org/teampublish)

[http:// www.interpol.int](http://www.interpol.int)

[http:// www.ifpi.org](http://www.ifpi.org)

[http:// www.wipo.org](http://www.wipo.org)

[http:// www.stabilitypact.org](http://www.stabilitypact.org)